

WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Kapitalränta. Om ordets betydelse och användning såsom nationalekonomisk fackterm

Author(s): Emil Sommarin

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 23, häft 12 (1921), pp. 139-146

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3472372>

Accessed: 27-06-2016 09:16 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Kapitalränta.

Om ordets betydelse och användning såsom nationalekonomisk fackterm.

Av Emil Sommarin.

Kapital är en term i nationalekonomien, vars fackvetenskapliga betydelse är och måste vara en annan än ordets i gängse språkbruk vanliga. I det senare betyder kapital »pengar», men såsom nationalekonomisk fackterm »producerade produktionsmedel». De upprepade försöken att korrigera fackspråket till överensstämmelse med vardagsspråket utspringa från logiska och filologiska missuppfattningar och kunna icke leda till avsett resultat.¹

Kapitalränta är också en nationalekonomisk term. Svenska akademis ordboks excerptsamlingar, som representera så betydande delar av allehanda svensk litteratur, innehålla blott ett tjugotal exempel på ordets användning, alla ur nationalekonomiska skrifter av vetenskaplig eller populärvetenskaplig art eller ur avhandlingar rörande ekonomiska spørsmål, i vilka författarna anlägga nationalekonomiska synpunkter.² I dagligt tal använder man icke sammansättningen kapitalränta, utan det enkla ordet ränta, därvid man i första hand tänker på »ränta av utlånade eller i räntebärande obligationer nedlagda eller hos penningförvaltande verk eller enskilda insatta penningar».³ Med tanke därpå talar man även om låneränta och på bankspråk om in- och utlåningsränta. Sammansättningen kapitalränta hör däremot helt hemma i det lärdare skriftspråket, vilket dock påverkat många mera eller mindre bildade personers tal, liksom ordet penningränta från dess bankpolitiska användning genom pressen införlivats med talspråket inom vida kretsar.

¹ Se härom min uppsats i Ekon. tidskr. 1919, II, s. 169 ff.

² Med vederbörligt tillstånd begagnade även för några uppgifter i det följande.

³ Bevillningsförordningen 9 §, 2 mom., a.

»I privatekonomisk mening är långgivarens fordran ett kapital, och såttillvida samt efter vanligt språkbruk kan ju hans inkomst kallas kapitalränta»,¹ är sålunda ett oriktigt påstående i dess här kursiverade del, vilket formuleringen även tycks röja en känsla av. Den känslan måste helt visst delas av envar, som reflekterar över saken med ledning av här gjorda påpekanden.

Nationalekonomien i de stora kulturländerna har icke försummat att utnyttja det egna landets språk- och kulturhistoria i begreppsbildningens tjänst. De därvid vunna resultaten tillgodogöras ofta utan vidare i svensk nationalekonomisk litteratur, såsom om likvärdiga svenska källor saknades eller saknade varje betydelse. Detta är givetvis ett misstag. Till belysning härav må anföras några anteckningar, i huvudsakligt syfte att illustrera räntebegreppets historia i Sverige samt uppkomsten av skillnaden mellan begreppet ränta i gängse språkbruk och begreppet kapitalränta i nationalekonomisk mening, såsom detta begrepp funnit insteg i svensk nationalekonomisk litteratur, utan att sedan konsekvent fästas i det adekvata ordet, som just är: kapitalränta.

Nionde budets varning mot »lust till sin nästas hus», varunder Mårten Luther lärt oss att hänföra bl. a. försök att »under sken av lag och rätt tillägna oss det», utlägges utförligt i den förklaring till Tio Guds Bud, som innehålles i medeltidsverket »Själens Tröst».² Framställningen om ocker börjar i detta arbete med frågan: »Käre fader, jag har borgat en man hundra mark och han skall vart år giva mig tio mark i ränta;³ kan jag rätteligen taga emot dem?» — en fråga, som besvaras nekande, liksom den avvisas i en rad följande varianter med hänsyn till omständigheter, under vilka dylikt räntetagande kunde synas mera berättigat. Källan är den enda, ur vilken ordet ränta i den moderna bemärkelsen låneränta anføres i Ordboken över svenska medeltidsspråket (Söderwall).⁴

¹ Knut Wicksell i Ekon. tidskr. 1912, s. 321.

² Utgivet av G. E. Klemming i Fornskriftsällskapets samlingar XIX (1871—73). Utgivaren har följt den enda svenska handskriften, som sannolikt kan dateras från c:a 1430 och utgör en översättning från ett lågtyskt original, en kompilation ur religiösa skrifter, huvudsakligen på latin.

³ »Til ränto».

⁴ Ordet ränta har vunnit burskap i svenska språket, såsom lån från lågtyskan, under Kalmarunionens tid, samtidigt med den tyska handeln. Söderwall, Hufvudpokerna af svenska språkets utbildning 51, 74 (1870). Det lågtyska rente är, liksom eng. rent och fr. rente,

Så mycket talrikare belägg innehåller medeltidsordboken däremot på ordet ränta i betydelsen (offentligt-rättsligt normerad eller privaträttsligt avtalad) »avkomst av fastighet», t. ex. i uttrycket »aff kronuna rentha». I den germanska och romanska medeltidslitteraturen är denna betydelse också den vanliga, vilket ju plägar nämnas i nationalekonomisk litteratur om kapitalränteteorier och deras historia. Till att beteckna ränta vid penninglån slog ett annat ord efterhand igenom i flera språk, vilket visserligen blev vanligt även i svenskan på 1600- och 1700-talen, men med utvecklingen av sparbanks- och bankväsendet på 1800-talet alldeles trängdes tillbaka ur det allmänna språkbruket i Sverige: eng. interest, fr. intérêt, sv. int(e)resse.¹

Svenska skolstadgar och svenskt skolspråk känna alltjämt »intresse-räkning», men eljest är beteckningen »intresse» för ränta på pengar numera föråldrad, utan tvivel till skada för vår nationalekonomiska terminologi.

Såsom berättigat blev räntetagandet vid penninglån erkänt i Sverige med reformationen, för så vitt det icke gick ut över de fattiga och nödställda, utan drabbade »dem som sig utav samme penningar märkeligen kunna förkovra». »Sådan vinning, ränta eller interesse, varken är eller tecknas för ocker eller synd», ty »där låntagaren på sin sida förkovrar sig av låntagna penningar och långgivaren eller ägaren icke allenast mister sitt, utan ej håller har någon förkovring därav, så hålles mellan dem ingen likmätighet», vilket »rättvisan kräver i alla kontrakter».²

Rättegångsstadgan av år 1598 innehåller med denna uppfattning överensstämmande utförliga bestämmelser om pantsättning av jordegendomar, med därur utgående räntor, såsom säkerhet för lån och påbjuder bl. a.: »På det att varken den som penningarna lånar, eller den som till låns upptager, någon skada bekommer, utan en tillbörlig vinst hava må,

ä. fr. rend'te, att härleda ur lat. reddita (n. pl.), vilket i folkspråket blivit rendita, jämför it. rendita. Till ordets etymologiska förklaring anför redan Du Cange ur Joannes de Januas ordbok (1286): Reditus dicitur, quia singulis annis redeat (betalning som återkommer år för år). Reditus, pensiones, quae ex locatione rediguntur, improprie fructus omnes (betalningar som utgå, oegentligt om allt slags avkastning).

¹ Härledes ur substantiviskt bruk av lat. interest, det är av vikt, och betecknar ursprungligen ett slags rättstitel till andel i vinst o. d.: id quod interest. Se Murray Dict. m. fl. samt not 2 till s. 4. Ty. zins härledes av lat. census och betecknar i första hand »avkomst av fastighet» o. d. Se Sanders Wörterb. m. fl.

² Laurentius Paulinus Gothus Thesaurus catecheticus (1631), s. 89.

så hava vi för gott ansett och lagligast aktat, att vilken som penningar utlåner, han skall intet mera till intresse och vinst taga än 6 daler av varje hundra». ¹

Rättsvetenskapen inbegrep i räntan »så väl *lucrum cessans*, eller en avsaknad uti vinst och båtnad, som *damnum emergens*, eller tillskyndad skada». ²

För kapitalräteteoriernas förståelse är det icke ur vägen att här omtalats bruket i äldre tid även i vårt land att medgiva ett slags införsel i räntorna av jordagods till säkerställande av »intresset» på till godsägaren lämnat penninglån. ³ Detta praktiska samband mellan räntor av jord och »intresse» på inteckningar i jordegendomar har givetvis varit en nära tillhands liggande anledning att försöka sådana teoretiska kombinationer, som kommit till uttryck i formuleringar som denna: »Ränta på penningar sätter sig gemenligen själv emellan fritt överenskommande personer efter den vinst, man, utan möda och fara att förlora, kan draga av sina penningar i ett lands huvudnäring». ⁴

¹ Schmedeman 115 (1706). — Denna bekanta lagsamling har, liksom Abrahamssons edition av landslagen (1726), i registret uppslagsordet *intresse* för en rad förordningar om räntemaximum vid penninglån, men uppslagsordet *räntor* för kronans räntor o. d. Nämda förordningar upphävd icke bestämmelsen i 1598 års rättegångsstadga, men innehålla vissa särskilda bestämmelser (billig, d. v. s. skälig ränta till 5 à 6 för hundra enligt 1667 års förordning om förmyndarkammare; ingen må taga över 8 % enligt plakat den 14 nov. 1666 o. s. v.).

² Nehrman *Inl. t. Jurisprudentiam civilem* (1729), cap. XVI. Samma synpunkter anläggas ännu hos Schrevelius *Lärobok i civilrätt* II, s. 351 ff., som »i juridisk stil» ger ordet »intresse» betydelsen »den skada eller den skillnad, som genom någons förvållande är emellan en egendoms förra och nuvarande tillstånd (id quod *interest*) och synes således mera passa på så kallad uppskovsränta, som i själva verket intet annat är än en art av skadeersättning». Björling *Lärobok i civilrätt* 114 f. (1911) ger samma förklaring av uppskovsränta, men motiverar penningräntan eljest endast ur gällande lag eller parternas överenskommelse.

Schrevelius erinrar om, att 1597 års mandat om ocker på spannmål (Schmedeman, s. 110 ff.) föreskrev ett maximum av en halvspann pr tunna eller $\frac{1}{4}$. För utlånat utsäde fick man icke kräva igen mera än $\frac{1}{4}$ av skörden efter utsädet.

³ »Låta immittera .. (NN) .. i salig .. (N:s) .. fasta arv för så stor del, att räntan må svara emot intresset a 8 procent». Landshövdingeberättelser i Handlingar till Skandinavians historia 77 (1661).

⁴ Boëthius *Försök till lärobok i naturrätten* 79 (1799). Om tankekombinationen mellan räntor från jordegendom och räntor å utlåna pengar hos Locke *Considerations of the consequences of the lowering of interest etc.* (1691) se Böhm-Bawerk *Geschichte und Kritik der Capitalzinstheorien* 51 (1900). Se även Turgot i not 1 å s. 5 och Ad. Smith i not 2 å s. 6.

Den sist citerade satsen ger »den första allmänna teorien för kapitalräntan».¹

Att språkets makt över tanken bl. a. av de språkhistoriska skäl, som här antytts, måste hava lett till att söka en nära tillhands liggande förklaring till räntetagandet vid penninglån uti de räntor, som utgingo av jordegendomar, vilka man ju kunde inköpa för penningarna — och härvid får man ej glömma den dominerande roll, som tillkom jordbruket inom dessa tiders näringsliv —, är naturligt, så mycket mera som rätten att taga ränta vid penninglån redan långt tidigare kommit att rättsligt motiveras ur möjligheterna att fruktbargöra penningarna på andra sätt än genom utlåning.

Vår första nationalekonom ex professo, Anders Berch, har uppenbarligen delat den samtida juridikens uppfattning om grunderna till »usura eller ränta och interesse», eftersom han icke funnit nödigt att utveckla någon egen mening därom i sin Inledning till Allmänna hushållningen (1747).

Den nationalekonomiska forskningens framsteg i utlandet under de följande 70 åren, även med hänsyn till utformningen av begreppet kapital och förklaringen av penningräntan och dess förhållande till kapitalräntan, kunna mätas vid en jämförelse mellan Berchs arbete och Lars Georg Rabenius' Lärobok i National-Ekonomien (1829).

År 1791 hade också i svensk översättning utgivits Humes Smärre

¹ Böhm-Bawerk a. a., s. 75. — Det är denna teori, som träder i förgrunden hos Turgot, vars bidrag till den nationalekonomiska vetenskapens utveckling ha blivit mycket olika uppskattade av t. ex. August Oncken (se *Geschichte der Nationalökonomie*, s. 443 f.) och prof. Cassel (se *Nature and necessity of interest*, s. 20), som dock icke vidhållit sina omdömen i senare uttalanden (se *Theoretische Sozialökonomie*, s. 155 f.). T:s egna uttalanden (se *édition Daire & Dussard*, som innehåller även *Mémoire sur les prêts d'argent*) sakna icke klarhet i den meningen, att de grunda rätten till räntetagande vid penninglån på långgivarens äganderätt till pengarna, och söka orsakerna därtill i de möjligheter att fruktbargöra pengarna, främst genom investering i jord, vilka näringslivet erbjuder. »Celui qui place son argent en achetant une terre affermée à un fermier bien solvable se procure un revenu qui ne lui donne que très-peu de peine à recevoir» etc. (se *Réflexions sur la formation et la distribution des richesses*, § LXXXIV). Emedan »les richesses mobilières ont une valeur échangeable contre la terre elle-même», komma jordegendomarna själva med i marknaden och få ett bytesvärde, komparabelt med produkternas marknadspris. Jfr not 2 å sid. 5. Den som har för mycket jord och för liten kreatursbesättning, tillbyter sig gärna djur för en del av sin jord o. s. v. (§ LVII). Tillgången på rörligt kapital för investering i näringslivet och efterfrågan på sådant för investering, företrädesvis i jord, äro avgörande för räntans höjd, priset på penninglån. En djupare gående förklaring varken söker eller finner T. Se även Wicksell i *Ekon. tidskr.* 1911, s. 40 f.

avhandlingar i allmänna hushållningen, bl. a. avhandlingen »Om penningränta», där H. med så mycken emfas betonar, att räntefotens höjd i ett land icke beror av den cirkulerande penningmängdens storlek, utan av idogheten och därmed följande »större eller mindre förråd av arbete och varor; .. emedan vi verkligen låna dem, då vi av andra taga penningar emot givet interesse».¹

Sartorius Handbok för statshushållningen efter Adam Smiths grundsatser (1800) gjordes av översättaren, Holmbergsson, till lärobok vid universiteten, först i Uppsala och sedan i Lund. Den innehåller under rubriken (§ 54) »Om penningränta» ett sammanträngt referat av originalets bok II, kap. 4: »Of stock lent at interest», vilket börjar med satserna: »När kapital i allmänhet ökas, ökas också de, som emot ränta utlånas. Räntans storlek beror av kvantiteten av förhandenvarande kapital i allmänhet, och av konkurrensen emellan dem, som vilja utlåna kapital, och dem, som åstunda att få lån och därför giva ränta». Såsom en anmärkning bifogas i handboken översättningen av sista stycket i originalets nyssnämnda kapitel, som avser sammanhanget mellan räntor av jord och låneränta.²

I Jean Baptiste Says Afhandling uti statshushållningsläran, som utkom i fullständig svensk översättning 1823—24, börjar åttonde kapitlets (Om inkomst och kapitaler) 1 § (Om lån mot ränta) med satsen: »Räntan på utlånta kapitaler, orätt kallad penningränta, hette fordom Usura (hyra för bruk, åtnjutande) och det var rätta benämningen, emedan ränta är ett pris, en hyra, som man betalar för att få nyttja ett värde».

Rabenius definierar kapitalet såsom »produktionernas hjälpmedel, eller kortare produktionsmedel»³ och skiljer mellan företagervinst, vinsten av kapitaler i näringar och penningränta.⁴ Vinsten av kapitaler växlar efter kapitalets storlek, omslagstid, äventyr (risk), konkurrensmöjligheter med hänsyn till de kapitaler, som i näringen användas, och produkternas tillfälliga prisförändringar. Därmed ansåg R. kapital- och penningräntan

¹ Since we really and in effect borrow these (labor and commodities), when we take money upon interest. Works III, s. 335.

² The person who has a capital from which he wishes to derive revenue, without taking the trouble to employ it himself, deliberates, whether he should buy land with it, or lend it out at interest etc.

³ S. 71.

⁴ S. 128.

förklarade, utan att han gjorde sig bekymmer om kapitalröntans grund i djupare mening.

Emellertid torde av denna rekapitulation med all tydlighet framgå, att skillnaden mellan begreppet penningränta, för vilket beteckningen int(e)resse på 1800-talet blev mindre bruklig och slutligen så gott som helt gick ur bruk, och begreppet ränta å kapital, som funnit och i stigande omfattning finner användning i näringslivet, kapitalränta, om än ej terminologiskt genomförd, var systematiskt upptagen även i den svenska nationalekonomiens begrepps- och lärosystem redan för hundra år sedan eller något tidigare. För det allmänna medvetandet har den skillnaden aldrig varit främmande, och den har t. o. m. under århundraden kommit till uttryck i ordförrådet genom de båda beteckningarna intresse och ränta, vilka icke voro helt synonyma, eftersom den förra endast betecknade penningröntan, medan den senare vanligast användes om röntor ur landets huvudnärning,¹ men även om penningröntor.

Sistnämnda, ur vetenskapligt nationalekonomisk synpunkt således dubbla, bemärkelse hos ordet ränta har i vårt nationalekonomiska språk tydligtvis ökat. svårigheterna att hålla fast vid en t. o. m. i definitioner betonad skillnad mellan penningränta och kapitalränta genom att använda kapitalränta i motsättning till penningränta och endast om ränteavkastningen av kapital i nationalekonomisk mening, d. v. s. avkastningen av reella kapitalföremål. Rabenius ger ett flagrant exempel på sådant språkfel, då han skriver: »När man subtraherar entreprenörsvinsten, (lärer) vinst å kapitaler använda i näring eller blott förräntade hålla sig i något nära jämligt förhållande; ty ger kapital i näring högre inkomst än blott utlånt, så är kapitalisten i tillfälle att höja kapitalröntan(!), eller använder han det själv för att därav få högre inkomst; ger det åter mindre inkomst i näring än som utlånt, så lämnar han sin näring och förröntar det. Och när inom en nation näringarna hunnit stadga sig och kommit i jämviktsförhållande till avsättningarna, så blir, utom entreprenörs- och arbetsvinsten, vinsten av kapitaler i näringar något när överallt lika och penningröntan rättar sig jämväl därefter». Den här med (!) utmärkta »kapitalröntan» borde givetvis i texten hava hetat »penningröntan». En dylik anmärkning på språkfel synes dock måhända futtil.

Ty vår moderna svenska nationalekonomi använder alltjämt ter-

¹ Se även slutstycket i not 2 å s. 4.

merna kapitalränta och penningränta på samma inkonsekventa sätt,¹ d. v. s. kapitalränta både om »det något för svävande och abstrakta begreppet naturlig kapitalränta»² och om penningränta.

Att använda termen penning- eller låneränta i motsättning till termen kapitalränta och termen ränta för det gemensamma begreppet, i motsättning till jordräntan (och arbetslönen), torde kunna finnas acceptabelt för modern svensk nationalekonomi, då den använder modersmålet, ty enigheten synes ha blivit tämligen allmän om att definiera kapital såsom producerade produktionsmedel (mellanprodukter), om att i detta realkapital söka utgångspunkten för förklaringen av kapitalräntan samt om att betrakta penningräntan såsom ett sekundärt fenomen, principiellt förklarat redan med kapitalräntan.

En kongruens mellan kapital och kapitalränta i vår nationalekonomiska terminologi, utan vars förenhetligande det torde bli åtskilligt svårare att bringa reda i »den oerhörda förvirring och oklarhet som fortfarande är rådande i allt som rör kapitalet och kapitalräntan»,³ förutsätter utan tvivel, att båda begreppen hållas abstrakta, och att de båda anknytas till den kapitalistiska produktionsprocessen såsom det primära begreppet.⁴ Hinder torde då icke möta att definiera kapitalräntan såsom avkastningen av kapitalet i nationalekonomisk mening, d. v. s. av de konkreta kapitalföremålen, vilken liksom dessa kapitalföremål mätes i pengar och utgör en av de ursprungliga inkomsterna i fördelningsläran.

Sammanhanget mellan kapitalets och kapitalräntans storlek, liksom penningräntans beroende av kapitalräntan, vilka problem Knut Wicksell med så mycken framgång upptagit, torde näppeligen kunna framställas klart och motsägelsefritt utan en konsekvent terminologi. För dess tillämpning vore ingenting önskvärdare, än att W. själv — med iakttagande av densamma — framlade sina här åsyftade teorier i ren form, d. v. s. möjligast frigjorda från de pietetsfulla anknytningar till Böhm-Bawerk, genom vilka han utan tvivel väl mycket undanskymt sin egen forskargärning inom dessa områden av den teoretiska nationalekonomien.

¹ Hur otillfredsställande sättet är, illustreras av bl. a. J. Lefflers bidrag till »Ekonomiska samhällslivet», vilkas erkännansvärda förtjänster synas mig därigenom starkt minskade beträffande fördelningsläran (se I, s. 401).

² Wicksell Förel. I, 1, Företal.

³ Brisman i Ekon. tidskr. 1912, s. 89.

⁴ Wicksell i Ekon. tidskr. 1912, s. 314.